

Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü

The Role of the Cedar Revolution in the Formation of the Collective Identity in Lebanon

Vecih CUZDAN^(*), Nazlı KOCA^(**)

Öz

Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyeti altında etnik ve dini olarak birçok farklı kimliğe ev sahipliği yapan Lübnan toprakları, bünyesindeki çoğul ve kendine özgü olan farklılıkları ortak bir zeminde buluşturamamıştır. Ortaklık zemininin olmayışına en önemli etken, özellikle Fransa ve diğer Avrupalı devletlerin müdahalesiyle ülkede Osmanlı hâkimiyeti altında kurulan Mutasarrıflık Sistemi'dir. Mutasarrıflık sisteminin kurumsallaşması ve Lübnan'ın tarihsel kırılma anlarında yönetsel değişikliklerin bu sistemin üzerine inşa edilmesi, parçalı yapıyı günümüze taşımıştır. Sonuç olarak ise etnik ve dini farklılıkları temel alan bu siyasal sistem ortak hak ve sorumluluk temelinde bir Lübnan devleti vatandaş kimliği oluşumunu engellemiştir. 2005 yılında Lübnan'da eski Başbakan Refik Hariri'ye düzenlenen suikastın hemen ardından başlayan gösterilerin devamında ve sonrasında da geniş bir toplumsal oйдаşma zemini kurulamamış, renkli devrimlerin Ortadoğu'daki yansıması olarak değerlendirilen

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2021;
sayı: 13,
415-449

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 30.03.2021 Kabul Tarihi: 19.05.2021

(*) Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Programı.

E-posta: vecihcuzdan@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8124-9777>

(**) Araştırma Görevlisi, Beykent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doktora Adayı; Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Programı.

E-posta: nazlikoca@beykent.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5872-9417>

Vecih CUZDAN, Nazlı KOCA

Sedir Devrimi, iddia edildiği gibi daha demokratik ve tüm toplumu kapsayıcı sonuçlar üretememiştir.

Anahtar Kelimeler: *Lübnan, Sedir Devrimi, Ortak Vatandaşlık, Kimlik.*

Abstract

The Lebanese lands, which hosted many different ethnic and religious identities under the Ottoman Empire's rule, could not bring together the plural and distinctive differences within it on common ground. The most crucial factor for the lack of common ground is the Mutasarrifate system established with the interference of France and other European states under the Ottoman rule in the country. The Mutasarrifate system's institutionalization and the building of administrative changes on this system in Lebanon's historical breaking moments brought the fragmented structure to the present day. As a result, this political system based on ethnic and religious differences prevented a Lebanese state citizen identity based on common rights and responsibilities. In the continuation and afterward of the demonstrations that started right after the assassination of former Prime Minister Ra'fiq Hariri in Lebanon in 2005, a broad social consensus ground could not be established. Considered as the reflection of color revolutions in the Middle East, the Cedar Revolution could not produce more democratic and inclusive results as claimed.

Keywords: *Lebanon, Cedar Revolution, Common Citizenship, Identity.*

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyeti sonrası 1920'de Fransız mandası altında kurulan Lübnan Devleti, 1943'te bağımsızlığını ilan etmiştir, fakat ülke üzerindeki Fransız hegemonyası, Lübnanlıların (ve Suriyelilerin) Fransa'ya karşı askeri bir direniş başlatmaları üzerine 1946 tarihinde son bulmuş ve 31 Aralık 1946'da tüm yabancı birlikler ülkeden ayrılmıştı¹ Bu tarihten itibaren 22 Kasım, Lübnan'da Bağımsızlık Günü olarak kutlanmaktadır.² Bağımsızlığın hemen ardından Lübnan tarihinde başlayan

¹ Fawwaz Traboulsi, *A History of Modern Lebanon* (London: Pluto Press, 2007), 112-113.

² Theodor Hanf, *Coexistence in Wartime Lebanon: Decline of a State and Rise of a Nation* (London: I.B. Tauris & Co Ltd, 1993), 71'den aktaran Veysel Ayhan ve Özlem Tür, *Lübnan*,

Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü

bu yeni dönem, ülkedeki çok parçalı yapı üzerine inşa edilmiş politik sistem sebebiyle tekrar eden düşmanlıklar ve siyasi çatışmalar doğurmuştur. Var olan çok parçalı yapı ülkeyi dış müdahalelere açık hale getirmekle birlikte, stratejik olarak önemli bir bölgede bulunan Lübnan, belirtilen sebepten ötürü bölgesel ve küresel birçok devletin üzerinde mücadele ettiği bir alan haline gelmiştir. Lübnan'ın jeopolitik konumuna yapılan vurguyla birlikte, iç çatışmaların ve beraberinde gelen dış müdahalelerin dünya ve özellikle Lübnan tarihine iz bırakan dönemi 1975-1990 yılları arasında yaşanan iç savaş olmuştur. Lübnan halkının aileler, aşiretler, mezhepler ve dini gruplar çevresinde toplanarak birbirleri ile savaştığı bu dönemde, başta Fransa ve diğer Avrupalı devletler ile Suriye ve İsrail gibi bölgesel güçler olmak üzere birçok ülkenin birbiri ile çekiştiği bir alan haline gelmiştir. Her biri, Lübnan'da savaşan dini ve etnik grupları destekleyerek, ülkede ve bölgede yeni oluşturulacak ekonomik ve politik sistemde güç elde etmek istemiş, dönemsel çıkarları gereği farklı etnik ve dini gruplara destek vermeleri iç savaşın uzun süre devam etmesine yol açmıştır.

16. ve 17. yüzyılda Avrupa'da yaşanan savaşlar 1648 Vestfalya Barışı ile sonlanırken, modern ulus devletler çağına kapısı da aralanmıştır. Fuat Keyman, Vestfalya Barış Antlaşması ile birlikte modern anlamda devlet egemenliği söylemi temelli uluslararası ilişkilerin kurulduğunu, her devletin kendi sınırları içerisinde mutlak güç olduğunu ve diğer devletler tarafından tanındığını vurgulamaktadır.³ Yeni modern ulus devletler döneminde egemenlik, diğer devletlerin içişlerine karışmama, diplomasi gibi kavramlar doğarken ve ulus devletlerin sınırları somut bir şekilde çizilirken, bu devletlerde yaşayan bireyler de tebaa olmaktan çıkmış ve

Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler (Bursa, Dora Yayınları, 2009), 56'dan Hanf, 1993: 71-72.

³ E. Fuat Keyman, "Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya," *Uluslararası İlişkiler / International Relations* 9, Özel Sayı: Küreselleşme / Special Issue: Globalization (Bahar / Spring 2006): 4.

Vecih CUZDAN, Nazlı KOCA

birer vatandaş haline gelmiştir. Ulus devletlerin sonuçlarından biri olan vatandaşlık ise kişinin tabi olduğu devletle arasındaki siyasî ve hukukî bağı ifade etmekte, oy hakkı, ikametgâh seçimi ve kamu hizmetlerinden yararlanabilmesi gibi birçok unsuru da etkilemektedir.⁴

1789 Fransız Devrimi sonrası bir ulusa ait olma üzerinden tanımlanan vatandaşlık, ulus devlet ile ulus arasındaki ilişkiyi düzenlediği gibi, fertlerin toplumdaki diğer bireylerle ve farklılıklarına bakılmaksızın hak, hukuk gibi evrensel değerler aracılığıyla eşitlenmesini de sağlamıştır.⁵ Dayanışma, ortak kültür, ulusal bilinç gibi kavramlar zemininde karşılık bulan vatandaşlık, dil birliği ve tarih birliği gibi ortak tabanda yükselip, devam etmiştir. Ulus devletler, vatandaşlık ve etnisite üzerine çalışmalar yapan Britanyalı sosyolog Anthony D. Smith, ulusların kökeni ve etnik yapısı üzerine yaptığı çalışmada iki türlü ulus yapısı olduğunun altını çizmiştir; teritoryal ve etnik.⁶ Etnik uluslar daha önce var olan etnik bağlar etrafında kurulmaktadır. Soykütükçülük, popülizm, gelenekler gibi öğeleri öne çıkaran ve altını çizen bir ulus kavramı işaret edilmektedir.⁷ Teritoryal uluslarda ise ülkelerin kesin coğrafi sınırları belirlenmiştir, yasalar önünde her birey eşittir, hak ve sorumluluklar her yaş ve cinsiyette eşit uygulanmaktadır, siyasal hayata aktif katılımı vatandaşlık duygusu oluşturmak hedeflenmektedir ve dil, eğitim ve din yoluyla ortak bir kültür yaratılmak istenmektedir.⁸

⁴ Özge Bilge, "Vatandaşlık Kavramı ve Vatandaşlık Hukukunu Etkileyen Faktörler Hakkında Değerlendirme," *Güvenlik Çalışmaları Dergisi* 1, (2020): 131.

⁵ Fuat Güllüoğınar, "Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma Açısından Vatandaşlık Üzerine Sosyolojik Bir Analiz," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 1, (2012): 87.

⁶ Anthony D. Smith, *The Ethnic Origins of Nations* (Oxford, Blackwell Publishing, 1986), 134-138.

⁷ Smith, *The Ethnic Origins*, 137.

⁸ A.g.e., 135-136.

Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü

Öte yandan, 1975'te başlayıp 1990 yılında sonlanan iç savaş sonrası özellikle İsrail ve Suriye'nin aktif çatışma ve egemenlik kurma mücadelesinin sahası olan Lübnan'da, belirli grupları temsil eden büyük ailelere mensup siyasetçiler de bağımsız bir Lübnan yerine, bu iki güçten birinin desteğini arkasına alarak ve bu gücün çıkarları doğrultusunda politikalar yürütmüşlerdir. Lübnan siyasi sahnesinde boşluk yaratan bu durum, Hizbullah gibi askeri yapıların siyasallaşmasına olanak vermiş ve taraftar kazanmasına uygun zemin oluşturmuştur. Ülkede Hizbullah'ın meşruluk zemini olan İsrail'e karşı verilen savaş sonrası, 2000 yılında İsrail ülkeden çekilirken, artan Suriye etkisi de 2005 yılında Lübnan eski başbakanı Refik Hariri'ye suikast düzenlenmesi ile gelişen süreçte son bulmuştur. Her ne kadar saldırıyı o güne kadar adı duyulmamış olan "Büyük Suriye'de Zafer ve Cihad" adlı İslamcı bir örgüt üstlenmiş olsa da büyük bir istihbarat kurumunun da olayda yer almış olabileceğine ilişkin iddialar basına yansımıştır.⁹

Tarihte Sedir Devrimi olarak anılan bu süreçte, suikastı düzenlediği iddiasıyla suçlanan Suriye, ülkede başlayan protestolar sonrası Lübnan'dan çekilmek zorunda kalmıştır. Sünni, Şii ve Hristiyan birçok Lübnanlının Hariri suikastı ve sonrasında devam eden politik cinayetlere tepki olarak meydanları doldurması ve protesto gösterileri düzenlemesi, Suriye'nin Lübnan'daki ağırlığını kırdığı ve yeni bir iktidar kurulmasına ön açtığı için devrim olarak nitelendirilmiştir. Sedir ağacı, hem ülkenin ulusal simgesi olması hem de Lübnan bayrağında yer alması sebebiyle bu sürece adını vermiştir. Bu örnekte her ne kadar birçok Sünni, Dürzi ve Hristiyan Lübnanlı, ABD desteğini alan 14 Mart Hareketi ile birlikte sokağa

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2021;
sayı: 13,
415-449

⁹ "Geçmişteki benzer suikastlar sonrasında, Lübnanlı gözlemciler, ilk akla gelen zanlı Suriye olsa da, bu durumun İsrail gibi ezeli düşmanlara da Şam'ın üzerine yıkılabilecek bir eylem düzenlemek için güçlü bir gerekçe verdiğiine işaret ediyordu." Jim Muir, "Lübnan şiddet döngüsünden kaygılı," *BBCTurkish.com*, 15 Şubat 2005, erişim 19 Mayıs 2021, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/050215_lebanon_possibilities.shtml

Vecih CUZDAN, Nazlı KOCA

dökülse de Şii ve bazı Hristiyan ve Ermeniler ise Suriye ve İran destekli 8 Mart Hareketi'ni desteklemişlerdir. Her iki grupta da farklı etnik ve dini gruplara mensup bireyler olmakla birlikte, genel kanaat Sünni-Dürzi birlikteliğinin karşısında bir Şii bloğu olduğu ve mücadelenin bu gruplar arasında geçtiğidir. Sedir Devrimi'nde Suriye hegemonyasına karşı çıkma amacı dahi Lübnan halkının büyük çoğunluğu tarafından sahiplenilen bir talep olmadığı gibi, eylemler ve sonrasındaki süreç de ortak bir Lübnan vatandaşlığı temelinde siyasi, politik ve ekonomik talepler yaratmamıştır.

Lübnan tarihinde bir dönüm noktası teşkil eden Sedir Devrimi ve devrimin Lübnan'da ortak kimliğin oluşumundaki rolüne ilişkin yapılan bu çalışma 2005 yılı gelişmeleriyle sınırlı tutulmuştur. Belirtilen yılın çalışmada sınır kabul edilmesi bilinçli bir tercihtir, çünkü bölgede özgün koşullara sahip ülkelerin başında gelen Lübnan için 2006 yılı da bir başka dönüm noktasını ifade etmektedir. Hizbullah ve İsrail arasındaki Temmuz Savaşı boyunca Lübnan'daki birçok farklı siyasi aktörün Hizbullah'a karşı tavır al(a)maması hatta bir kısmının destek vermesi, bu savaş ve sonrasındaki sürece ilişkin ayrı bir değerlendirmeyi hak etmektedir.

Bu noktadan hareketle, çalışmanın ilk bölümünde Lübnan'da krizlerin ana kaynağı; ortak vatandaşlık oluşumunun önündeki en büyük engel olan ve günümüze kadar uzanan etnik farklılıklara dayalı siyasi yapının tarihçesi incelenecektir. İkinci bölümde Lübnan siyasi arenasında başta Hizbullah ve Şiiler olmak üzere siyasi aktörlere değinilecek ve bu inanç ve etnik kimlik üzerinden ortaya çıkan siyasi temsilin, ortak vatandaşlık oluşumuna olumlu/olumsuz etkisi açıklanacaktır. Üçüncü bölümde ise, 2005 Sedir Devrimi'ne yol açan Suriye hegemonyasının kurumsallaştığı Taif Antlaşması süreci, toplumsal yansımaları ve Sedir Devrimi süreci detaylandırılacaktır. Sonuç olarak ise, siyasal sistemin, temsiliyetin aile bağlarına ve etnik kimliğe indirgendiği Lübnan'da şimdiye kadar toplumsal tarihte tecrübe edilen hiçbir olayın ortak bir Lübnanlı kimliği oluşturmadığı tespiti yapılarak, temel sorunun farklılıkları ortak bir vatandaşlık temelinde buluşturamayan siyasi yapı olduğu belirtilecektir.

Lübnan Siyasi Yapısının Tarihi

Sanayi Devrimi'nin hemen ardından kapitalizme paralel bir şekilde ortaya çıkan ulus devletler döneminde parçalanmış imparatorluklardan biri de Osmanlı İmparatorluğu'dur. Çok uluslu Osmanlı dağılmadan önce tarihi Lübnan toprakları, merkezi Şam'a bağlı olarak yönetilmektedir. Görece özerk bir bölge olan Lübnan Dağı'nın (Cebel-i Lübnan) yönetimine Osmanlı idaresi tarafından önce Dürzi Maan ailesinden, sonra da Sünni Şihab ailesinden yöneticiler atanmıştır.¹⁰ Şihab ailesinin iktidarı döneminde bölgede güçlenen Hristiyan Maruniler de bölgede gittikçe başat konuma gelmiştir. 1800'lerin başından itibaren Lübnan Dağı'nda var olan Maruni-Dürzi işbirliği giderek çatışmaya dönüşmüştür. Oluşan çatışma ortamının başlıca sebeplerinden biri Osmanlı'nın giderek güç kaybettiğinin farkına varılması diğeri de Osmanlı'nın bölgede yapmak istediği idari düzenlemelerin Dürzilerde güç kaybedeceklerine dair bir algı oluşturmalarıdır.¹¹ Burada yine Sanayi Devrimi sonrası pazar ve hammadde arayan Batılı ülkelerin bölgeye yönelmesinin büyük payı vardır. Fransa, İngiltere gibi ülkeler kendilerine yakın grupları ekonomik ve siyasi olarak destekleyerek Lübnan topraklarına müdahalede bulunmak için fırsat kollamaktadır. Keza ortaya çıkan çatışmalara bu ülkelerin taraf olması, yaşanan huzursuzluğu mezhep çatışmaları safhasına taşımıştır. Bölgede yoğunlaşan dinler arası çatışmalara uzun bir süre müdahale etmekten kaçınan Osmanlı yönetimi, Avrupalı güçlerin yerel çatışmaları bahane ederek bölgeye müdahalede bulunmasını engellemek adına 1842 yılında bölgenin özerkliğine son verip, merkezden vali atamıştır. Fakat Vali Ömer Paşa'nın Dürzi ve Maruni baskısından kaynaklı bölgeyi yönetemeyeceği ortaya çıkınca Rusya ve Avrupalı ülkeler Osmanlı'ya

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2021;
sayı: 13,
415-449

¹⁰ Zahide Tuba Kor, *Ortadoğu'nun Aynası Lübnan* (İstanbul: İHH Araştırma ve Yayınlar Birimi, 2009), 28.

¹¹ Yasin Athloğlu, "Lübnan'da Din ve Siyaset: Dürzi Liderlik Örneği," *Akademik Ortadoğu* 2, (2015): 7.

Vecih CUZDAN, Nazlı KOCA

bölgeyi iki ayrı kaymakamlığa bölme konusunda baskı yapmıştır. Osmanlı yönetimi bu baskılar sonucu 1842 yılında biri Dürzi, biri Maruni iki ayrı kaymakamlık sistemini kabul etmiş ve bu sayede Çifte Kaymakamlık Düzeni'ne geçilmiştir, fakat Osmanlı'nın çizdiği sınır iki grup tarafından da kabul edilmemiş ve bu yöntem çözüm olmak yerine çatışmaları daha da şiddetlendirmiştir.¹² Osmanlı giderek şiddetlenen çatışmalara çözüm bulmak amacıyla Hariciye Vekili Mehmet Şekib Paşa'yı geniş yetkilerle birlikte Lübnan'a yollamıştır. Şekib Paşa, Çifte Kaymakamlık Sistemi'ndeki aksaklıkları gidermek amacıyla bir dizi düzenleme yapmış, her grubun kendi mezhebine göre yönetileceğini vurgulamış ve iki kaymakamlık nezaretinde meclis ve üye seçimine yönelik düzenlemeler yapmıştır.¹³ Yapılan değişiklikler bir süre sükûneti sağlamış olsa da Lübnan Dağı'nın bölgedeki Hristiyanların ana yurdu olduğunu öne süren ve politik olarak gittikçe güçlenen Maruniler ile bölgenin gerçek sahiplerinin kendileri olduğunu iddia eden Dürziler arasındaki çatışmalar 1860'a doğru giderek artmıştır.

Bununla birlikte, 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı'nın bölgede "feodal yükümlülüklerden muafiyetin ve sosyal eşitliğin bir işareti" olarak yorumlanmasına karşın köylüler üzerindeki sömürünün artması da toplumsal kalkışmaları tetikleyen bir diğer unsur olmuştur. Bölgedeki büyük feodal ailelere karşı ilk olarak 1857'de Zahle'de kurdukları köy konseyleriyle örgütlenen Lübnanlı köylüler, şikâyetlerini bölgedeki Osmanlı idaresine bildirmiştir. 1858 yılı başlarında Kisravan bölgesinin farklı köylerinden 300 kişinin, Zuk köyündeki toplantının ardından tüm feodal yükümlülüklerin feshedilmesini talep eden şikâyet dilekçesi Beyrut

¹² Ayhan ve Tür, *Lübnan, Savaş, Barış*, 37.

¹³ Lütfi Özcan ve Abdülkadir Aksoy, "Tanzimat Dönemi Taşra Politikalarının Cebel-i Lübnan Örneğinde Analizi," *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* 1, (2013): 106-108.

Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü

Valisi Hurşit Paşa tarafından reddedilmiştir.¹⁴ Bu süreci takiben radikalleşen köylüler, Ocak 1859'da Kısravan bölgesinde feodal ailelere karşı bir ayaklanma başlatmıştır. Taniyus Şahin adlı bir demircinin liderliğindeki köylü ayaklanmasıyla Kısravan'ın Maruni feodal ailesi Khazen mensupları bölgeden sürülmüş, mülklerine el konulmuştur. Lutskiy bu ayaklanmayı “*tam olarak bir sınıf karakterine sahip*” olarak nitelerken, Atlıoğlu ise Maruni Kilisesi'nin Taniyus Şahin liderliğindeki köylü ayaklanmasına tam destek vererek Cebel Lübnan'daki rakiplerine zarar verdiklerini ve kilisenin “*feodal yapının dönüşümünden en az etkilenen feodal mal ve mülk sahibi güç*” olduğunu belirtmektedir.¹⁵

Ayaklanma Lübnan'ın ortalarına ve Suriye'ye kadar yayılmış, ancak Lübnan Dağı'ndaki Dürzi köylüler, Kısravan'daki köylü ayaklanmasını sınıfsal bir çatışmadan çok mezhepsel bir olay olarak algılama eğiliminde olmuş ve Marunilere karşı düşmanlıklarının da etkisiyle ayaklanmaya katılmamışlardır.¹⁶ Maruni Kilisesi tarafından aktif şekilde desteklenen ayaklanmanın yaygınlığı karşısında Dürzi feodal liderler de kendi topluluklarını silahlandırmaya başlamış ve süreç 1860 baharında Maruni-Dürzi çatışmasına evrilmiştir.¹⁷

1860 Şubat ayında Katolik bir Patrik'in ve Cezine'de bir rahibin öldürülmesiyle tetiklenen iç savaş, Şam ve Beyrut'a kadar yayılmıştır.¹⁸ Mayıs 1860'ta tırmanan çatışmalar, Haziran'da “karma” bölgeler olan Anti-Lübnan'a, Sayda'ya, Hasbiya'ya, Raşeiya'ya, Deyr el-Kamar'a ve Zahle'ye

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2021;
sayı: 13,
415-449

¹⁴ Yasin Atlıoğlu, *Savaşta ve Barışta Lübnan Marunileri* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014), 154; Borisoviç Lutskiy, *Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi: 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla* (İstanbul: Yordam Kitap, 2011), 126.

¹⁵ A.g.e., 126; Atlıoğlu, *Savaşta ve Barışta*, 154.

¹⁶ A.g.e., 155.

¹⁷ Lutskiy, *Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi*, 126.

¹⁸ Ayhan ve Tür, *Lübnan, Savaş, Barış*, 39.

Vecih CUZDAN, Nazlı KOCA

sıçramıştır.¹⁹ Temmuz'da bu kez Şam'daki Müslümanlar da kentteki Hristiyanlara yönelik bir pogroma girişmiş, olaylarda binlerce Hristiyan hayatını kaybetmiş ve sürece Avrupalı devletlerin müdahale etmesiyle çatışmalar durdurulmuştur. Fransa'nın iç savaşa Maruniler lehine müdahale etmesiyle birlikte, Dürzi birlikler birçok noktadan çekilmiştir. Bu dış müdahalenin bir işgale dönüşmesini engellemeye çalışan Osmanlı İmparatorluğu bölgede çok sert cezalandırma yöntemleri uygulayarak olayları bastırmaya çalışmıştır. 69 Dürzi idam cezası alırken, birçok Dürzi de sürgüne gönderilmiştir.²⁰ Lutskiy'e göre, 1860 yılındaki kanlı olaylar 20 binden fazla Hristiyan'ın hayatına mal olmuş, Dürzi ve Müslümanlar da çok ağır kayıplar vermiştir.²¹ Ayrıca saldırılarda 380 köy, 560 kilise ve 40 manastır tahrip edilmiştir.

Lübnan'da günümüzde var olan siyasal sistemin temeli olan Mutasarrıflık Sistemi de bu süreçten sonra kurulmuştur. Lübnan'da yaşanan çatışmaları görüşmek üzere önce Beyrut'ta, ardından İstanbul'da bir araya gelen Fransa, Rusya, İngiltere, Osmanlı, Avusturya ve Prusya temsilcileri 9 Haziran 1861'de Lübnan Nizamnamesi'ni hazırlamış ve bölgeye idari, mali, adli bir özerklik verilmesi kararlaştırılmıştır. Aynı tarihte hazırlanan Beyoğlu Protokolü ile de Lübnan imtiyazlı bir bağımsız sancak haline getirilmiştir.²² Yeni sisteme göre Lübnan Dağı merkezden atanacak Osmanlı vatandaşı bir Hristiyan-Katolik Mutasarrıf tarafından yönetilecek ve Konsey'de 4 Maruni, 2 Rum Ortodoks, 1 Rum Katolik, 3 Dürzi, 1 Şii ve 1 Sünni yer alacaktır. Bununla birlikte daha önce iki

¹⁹ Lutskiy, *Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi*, 127.

²⁰ Ayhan ve Tür, *Lübnan, Savaş, Barış*, 42.

²¹ Lutskiy, *Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi*, 127.

²² Cenk Reyhan, "Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi," *Memleket Siyaset Yönetim* 1, (2006): 171.

Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü

olan kaymakamlık sayısı da altıya çıkarılarak, toplulukların kendilerini yönetmelerinin önü açılmıştır.²³

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nın ardından parçalanmasıyla birlikte Suriye ve Lübnan'ı kapsayan Fransız mandası, 1920 San Remo Konferansı'nda ilan edilmiştir.²⁴ Anayasa yapılmasına kadar geçen süreçte Fransız Yüksek Komiserliği ülkede tüm dini yapıların temsil edileceği bir İstişare Konseyi ve 1922 yılında bir Temsilciler Meclisi kurmuştur. Başkanlığını bir Maruni'nin yaptığı Meclis 1925 yılında feshedilse de aynı yıl çıkan bir Dürzi isyanı sonrası Meclis tekrar toplanmış ve 1926 yılında bir anayasa hazırlanmıştır.²⁵ Fransız mandasının kurumsallaşmasından bağımsızlığa kadar geçen süreç, Fransızların siyasi sisteme müdahaleleri ve bu müdahalelere karşı başta Müslümanlar olmak üzere çeşitli grupların seçimleri boykot, siyasi sisteme katılmama ve birbirleri ile çatışmaları gibi reaksiyonlar ile geçmiştir. Fransızların bu süreçte uyguladığı belirli gruplar üzerinden direkt baskı politikası da Lübnan'da günümüze kadar taşınan gruplar arası uzlaşmama ve çatışma kültürünün yerleşmesinde önemli bir nokta olarak görülmektedir.²⁶

İkinci Dünya Savaşı yıllarında -1941'de- savaş sonrası Lübnan'ın bağımsız olacağını belirten Fransa, bu söylemini gerçekleştirme konusunda dirense de Lübnan'da başlayan isyan ve bağımsızlık talepleri sonucu Aralık 1946'da geri çekilmek zorunda kalmış ve 1947 yılında Lübnan bağımsızlığına kavuşmuştur.²⁷ Bağımsızlığın hemen öncesinde 1943 yılında, 1989 Taif Antlaşması'na kadar geçerli olacak olan siyasi temsiliyetin nasıl sağlanacağı konusu Maruni ve Müslümanların işbirliğiyle

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2021;
sayı: 13,
415-449

²³ Ayhan ve Tür, *Lübnan, Savaş, Barış*, 43.

²⁴ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı. (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008), 185.

²⁵ Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, 252.

²⁶ Gökhan Bozbaş ve Al Rawi Bedria, "Seçim Sosyolojisi ve Lübnan'da Seçimler," *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3, (2020): 993.

²⁷ Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, 257.

Vecih CUZDAN, Nazlı KOCA

düzenlenmiştir. 1932 yılında yapılan nüfus sayımı temel alınarak siyasal alanın mezhepler arası güç paylaşımı şeklinde düzenlendiği bu Ulusal Pakt'ta Cumhurbaşkanı'nın Maruni, Başbakan'ın Sünni ve Meclis Başkanı'nın Şii olması kararlaştırılmış ve Müslüman-Hristiyan arası temsil hakkının 6/5 olmasına karar verilmiştir.²⁸ Aynı zamanda resmi dilin Arapça olmasında karar kılınmış ve Fransız bayrağını andıran Lübnan bayrağı da değiştirilmiştir. Ulusal Pakt, Lübnan'daki Müslümanların ülkenin geleceğini Suriye ya da başka bir Müslüman Arap devlete bağlanmada görmeyeceğinin, Hristiyanların ise Fransız himayesinden vazgeçeceklerinin belirtildiği bir anlaşmadır fakat bu düzenleme aynı zamanda siyasal yapının etnik unsurlara göre düzenleneceğinin de altının çizilmesini göstermektedir.²⁹ Temelini Mutasarrıflık Sistemi'nden alan ve topluma, siyasi hayata bir yön verme amacıyla olan bu düzenlemeler Lübnan halkı arasında mezhepsel ve etnik çatlakları daha da derinleştirmiştir. Mezhepçi bir yapı üzerine inşa edilmeye çalışılan sistem, devletleşme sürecinde birçok sorunun asıl sebebi olmuştur. Başta mezhep içi rekabet ve mezheplere uygulanan kota sistemi büyük aileler arasındaki mücadeleleri daha da körüklemiş ve ülkeye yapılacak dış müdahaleleri daha kolay hale getirmiştir. Sedir Devrimi sonrası yaşanan süreçte de geçmişten süregelen çok parçalı siyasi sistemin devam ettirildiği görülmüştür. Ortak bir amaçta buluşulmadığı gibi, Sedir Devrimi olarak adlandırılan süreç sonrasında da azami müşterekte buluşamayan Lübnan halkı, kendi içlerinde dini/etnik farklılıklar etrafında kümelenmiş ve birbirleri ile iktidar mücadelesine devam etmiştir.

Siyasi Aktörler

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Arap kimliği antiemperyalizm, İsrail karşıtlığı ve manda yönetimlerin sona ermesiyle birlikte ulus devletler

²⁸ A.g.e., 256.

²⁹ Mehmet Serkan Taflıoğlu, "Lübnan Anayasal Düzeninde Egemenlik Dağılımı," *Sosyoekonomi* 28, (2016): 34-35, <https://doi.org/10.17233/se.58261>

Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü

gibi siyasi rejimlerin inşası üzerinde yükselmiştir. Arap milliyetçiliği düşüncesi de bu dönüşümlere paralel olarak aşamalar kaydetmiştir. 1948 yılında İsrail Devleti'nin ilan edilmesiyle birlikte, pan-Arabizm başta Mısır olmak üzere Arap devletleri için politik bir araç olmuş ve ağırlıklı olarak orta sınıf üzerine oturtulmaya çalışılmıştır. Arap birliği için toplumsal devrim fikirleri ileri sürülmüş, hatta Filistin davası Arap milliyetçiliğinin 1950'lerde coşkulu bir biçimde yeniden canlanmasında ana katalizör olmuştur. Arap milliyetçiliği, dönemi itibariyle sömürgecilğe ve emperyalizme karşı bir reaksiyonu temsil etmektedir. Ulus devletleri aşan bir işbirliği sayesinde Arap dünyası kendi kaynaklarını mobilize edebilecek, bu yolla sosyal, ekonomik, politik ve stratejik alanlardaki Batı üstünlüğüne meydan okuyacak ve bu üstünlüğü kırmaya çalışacaktır. Başta Arap coğrafyasındaki orta sınıf olmak üzere, kitlelerdeki adil, eşit ve iyi bir yaşam beklentisi ve umutları, Arap milliyetçiliğinin 1970'lerle birlikte yitip bir ideale dönüşmesiyle çökmüştür. Bu çöküşle birlikte, kitleler üzerindeki sosyal travma ve umutsuzluk alternatif arayışlara kapı açmış ve bu boşluğu Arap coğrafyasında ilerleyen süreçlerde dini kurum ve yapılar doldurmaya çalışmıştır. 1920 ve 30'lar boyunca İslami toplulukların modernleşme bağlamında sekülerleşmesi 1980'lerde tersine dönmüş ve söylem ve çare olarak dini aidiyetler ön plana çıkarılmıştır. 1978 Camp David süreci, 1979'da yaşanan İran İslam Devrimi ile Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a askeri müdahalesi gibi etkenler bölgede İslam'ın bir meşruiyet zemini oluşturduğu tabanı etkileyen ve ilerideki süreçlerde radikalleştiren kırılma noktalarını oluşturmaktadır.

Lübnan'ın bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından temeli Ulusal Pakt'a dayanan siyasal temsil oranları ağırlıklı olarak Maruniler ve Sünniler arasında paylaşılmıştır. Burada dikkat çekici olan nokta ise ilerleyen süreçlerde Lübnan siyasi tarihine damgasını vuracak olan Şiilerdir. Lübnan'da 1950'lerin sonlarından itibaren kentleşmeye başlayan Şiilerin Beyrut başta olmak üzere, büyük şehirlerin çevrelerindeki gecekondu

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2021;
sayı: 13,
415-449

Vecih CUZDAN, Nazlı KOCA

mahallelerinde zayıf sosyal ve ekonomik koşullarda yaşaması, Şiilerin 1960'lerden itibaren politik ve ilerleyen süreçte askeri olarak mobilize olmasını açıklamaktadır. Lübnan toplumu içerisinde sosyal, kültürel ve ekonomik olarak dezavantajlı olan kitlelerin, aynı dini aidiyete sahip olması da göz önünde bulundurulursa, ekonomik olarak daha avantajlı Hristiyan ve Sünni Lübnanlılara karşı ortak bir bilinç geliştirme ve bu yönde hareket etme tutumu kendi içinde tutarlı bir noktayı oluşturmaktadır. Halawi, “şehirli Şii yoksulların kendilerini sistematik olarak *marjinalleştiren adaletsiz bir düzeni lehlerine yeniden yapılandırmayı amaç edinen daha geniş bir sosyal sınıfa ait olduklarının bilincine vardıkları*” tespitiyle dönemin Şiilerinin durumunu tanımlamaktadır.³⁰ 1950'lerden itibaren ve özellikle 1960'larda köylerden Beyrut gibi büyük şehirlerin çevrelerine taşınan Şiilerin, tarımdan sanayiye geçişle birlikte işgücü haline gelmesi de toplumsal dönüşüm sürecinde önemli bir etken olmuştur. Dürzilerle birlikte toplumdaki en “mahrum kitle” olan Şiilerin eşitlikçi sol fikirleri benimsemeleri beraberinde Batı emperyalizmine ve onun Lübnan'daki uzantısı olarak gördükleri Maruni-Sünni egemen bloğa karşı sosyalist tabanlı bir tepkiyi de beraberinde getirmiştir.³¹

Arap milliyetçiliğinin 1970'lerden itibaren Arap halkları nezdinde etkisini yitirmesiyle birlikte, topluma sosyal ve ekonomik olarak bir alternatif sunan dini yapılar tüm bölgede yükselmeye başlamıştır. Ortadoğu'nun etnik ve dini olarak en çeşitli ülkelerinden biri olan Lübnan'ın tarihi ve siyasi özgüllüğü, Filistin topraklarının işgal edilmesinden ve doğal sonucu olan Filistinli mülteciler sorunundan en yakın etkilenen ülke olması, kırılğan ekonomisinin üzerine 1975'te

³⁰ Majed Halawi, *A Lebanon Defied: Musa al-Sadr and the Shi'a Community* (Boulder, CO: Westview Press, 1992), 71-72.

³¹ Gökhan Erdem, “Lübnan'da Şii Siyasi Hareketin Evrimi: EMEL'den Hizbullah'a,” *The Turkish Yearbook of International Relations* 1, (2018): 42, https://doi.org/10.1501/Intrel_0000000316

Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü

iç savaşın ülkede patlak vermesi tüm bölgede gözlenecek olan siyasi geçişlerin Lübnan'da daha sert yaşanmasına sebep olmuştur. 1979'da İran'da yaşanan İslam Devrimi ise tüm bölgede rejimin tabiatı itibariyle bir örnek teşkil etmiştir. Lübnan'da bu süreç Hizbullah'ın kurulmasına ve ülkenin son kırk yılına damga vurmasına giden yolları açmıştır. Lübnan siyasi tarihinde Maruni ve Dürzilerden sonra Sünni gruplar ve ailelerin baskın gelmesinin ardından, Şiilerin temsiliyet ve siyasal hayata katılımları 1980'lerden sonra baskın bir şekilde gerçekleşmiştir. Özellikle Lübnan'ın kırsal bölgelerinde yaşayan ve görece daha yoksul konumda bulunan Şii toplumu, Hizbullah kuruluncaya kadar Berri, Hamadeh, Esad gibi büyük aileler tarafından siyasal sistemde temsil edilmiştir.

Lübnan'da Şiileri temsil eden ve zamanla askeri aktörden siyasal bir aktöre dönüşen Hizbullah'ın doğuşu sadece 1982 yılındaki İsrail işgali ile alakalı bir durum değildir. Batılı devletlerin müdahalesi, iç çatışmalar, Suriye'nin ülkedeki siyasi ağırlığı, zaman geçtikçe kötüleşen sosyal ve ekonomik koşullar gibi etkenlerin yanı sıra, Lübnan'daki Şiiler 1960'lardan itibaren başta ekonomik sıkıntılar sebebiyle mobilize olmaya başlamıştır. Bu hareketlenmenin tetikleyenleri arasında Şah'a yönelttiği eleştiriler sebebiyle 1963 yılında İran vatandaşlığından çıkarılan ve aynı yıl Lübnan vatandaşı olan Musa Sadr'ın büyük payı vardır. Musa Sadr aslen Lübnanlı bir aileden gelmekle birlikte, İran'da doğup büyümüştür. Tahran Üniversitesi'nde hukuk eğitimi almasına rağmen Kum'da ilahiyat alanında kendini geliştirmeyi seçmiştir.³² Vali Nasr, 1970 yılına kadar Merci-i taklid olan Büyük Ayetullah Muhsin el-Hekim'in kendisini Lübnan'da temsil etmesi için Sadr'ı seçtiğini belirtmektedir.³³ 1958'de İran'dan Lübnan'a giden Musa Sadr'ın, 1974 yılında Yunan Katolik Piskoposu Grégoire

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2021;
sayı: 13,
415-449

³² Joseph Alagha, *The Shifts in Hizbullah's Ideology: Religious Ideology, Political Ideology, and Political Program* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006), 26.

³³ Seyyed Vali Reza Nasr, *The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future* (New York: W. W. Norton, 2006), 110.

Vecih CUZDAN, Nazlı KOCA

Haddad ile “Mahrum Edilmişlerin Hareketi”ni (Harakat al-Mahrumin) kurması ve bu yapının toplumda ilgi görmesi, akabinde başlayan iç savaşta Emel Hareketi’nin tabanını oluşturacak kitleleri etrafında toplamasının yolunu açmıştır.³⁴ Sadr’ın protesto gösterileri, eylem yürüyüşleri organize edilmesi gibi barışçıl yollarla sorunlara çözüm bulma umudunu yitirmesi ile birlikte 1975 yılında silahlı bir örgüt olan EMEL kurulmuştur. “Lübnan Direniş Tugayları”nın (Afwaj Al-Muqawama Al-Lubnaniyya) Arapça baş harflerinin kısaltılmış hali olan “AMAL” (ayrıca Arapça ‘umut’ anlamına da gelmektedir) örgütünün birinci hedefi Lübnan’ın güneyini İsrail işgalinden kurtarmaktır.³⁵ Musa Sadr’ın 1975’te başlayan Lübnan İç Savaşı’nı nihayete erdirmek adına Arap ülkelerine yapmak istediği gezinin duraklarından biri olan Libya’da 1978 yılında ortadan kaybolmasının ardından, Emel Hareketi liderlik problemleri yaşamaya başlamıştır.³⁶ Lübnan’daki Şiilerin büyük bir kısmının saygı duyduğu bir isim olan Ayetullah Fadlallah’ın talebesi olan ve İran’daki 1979 İslam Devrimi’nden ilham alan Hüseyin Musavi EMEL içerisinde gün yüzüne çıkan ve temeli politik ayrışmalara dayanan ikiliği 1982 yılında İslami EMEL’i kurarak sonlandırmıştır.³⁷ Aslında EMEL Lübnan’daki Şiiler için bir çatı örgüt görevi görmektedir. Seküler, sol gruplar Avukat Nebih Berri ile hareket ederken, Şiilik zemininde hareket edenler Hüseyin Musavi liderliğinde, Filistin Kurtuluş Örgütü’nü (FKÖ) Lübnan’dan çıkarmak amacıyla 1982’de başlayan İsrail işgaline karşı daha radikal bir tutum almışlardır. Kırılmaya yol açan temel konu Berri’nin Lübnan Cumhurbaşkanı İlyas Sarkis tarafından kurulan Ulusal Kurtuluş Hükümeti’ne girme kararı almasıdır. Sarkis ve kurduğu hükümet İsrail’in Güney Lübnan’ı işgali ve Beyrut kuşatması konusunda

³⁴ Alagha, *The Shifts in Hizbullah’s Ideology*, 29.

³⁵ Augustus R. Norton, *Amal and the Shi’a: Struggle for the Soul of Lebanon*, (Austin: University of Texas Press, 1987), 48; Alagha, *The Shifts in Hizbullah’s Ideology*, 29.

³⁶ Norton, *Amal and the Shi’a*, 38.

³⁷ A.g.e., 88.

Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü

daha ılımlı bir siyasi tutum izlemiştir. Berri'nin bu kararı sonrası yaşanan ayrışma ile birlikte, Hizbullah'ın temelleri atılmıştır. İsrail işgaline karşı silahlı bir direniş gösterilmesi görüşünü taşıyanlar Suriye ve İran'ın desteğiyle Hizbullah'ı kurmuştur.

Hizbullah'ın kuruluş tarihine ilişkin bazı araştırmacılar 1982 tarihini esas alırken, bazıları da 1982'de gerçekleşen İsrail işgalinin ardından kurulan İran yanlısı Şii grupların bir şemsiye örgütü olarak 1985'te ortaya çıktığı görüşündedir.³⁸ İran bölgede güç mücadelesi içerisinde olduğu İsrail'in 1982'de Lübnan'ı işgaline ve ABD'nin hem İsrail'e hem de savaşta olduğu Irak'a verdiği desteğe karşılık, Lübnan'da yeni yeni temelleri atılan İslami EMEL militanlarını eğitmek için Bekaa Vadisi'ndeki kamplara 1000 Pasdaran (Devrim Muhafızı) yollamıştır.³⁹ Suriye ise hem teçhizat hem de askerini İran'dan Bekaa vadisine geçişinde köprü görevi görmüştür. 1975-1990 arasında devam eden iç savaş sonrası 1992'deki seçimlerde 12 koltuk alarak Meclis'e giren Hizbullah, 1996, 2000 ve 2005 seçimlerinde de aldığı oylarla Meclis'te yer almayı başarmıştır. İran'ın da mali desteğiyle topluma yönelik sağlık ve sosyal yardımlaşma başta olmak üzere sunduğu hizmetler sayesinde Hizbullah sadece Şiilerin değil, diğer farklı inanç ve etnik kökendeki Lübnanlıların da desteğini kazanmıştır.

Lübnan Sünnileri ise bağımsızlık öncesi ve sonrasında temel olarak Lübnan'ın ekonomik ve siyasi hayatında bir aktör olarak yer tutmaya çalışmışlardır. Bağımsızlık öncesinde Lübnan'ın Sünnileri 1920'deki Büyük Lübnan Devleti'nin, 1926'da ise Lübnan Cumhuriyeti'nin ilanına Suriye'den ayrılmak istemedikleri için karşı çıkmışlardır, çünkü

³⁸ Alptekin Dursunoğlu, "Lübnan Savaşı, Stratejik Hedefleri ve Sonuçları," *Yakın Doğu Haber*, 15 Ağustos 2006, erişim 30 Mart 2021, http://www.ydh.com.tr/YD109_lubnan-savasi-stratejik-hedefleri-ve-sonuclari.html ; Michael Karadjis, "Hizbullah: Kökenleri ve amaçları," *sendika.org*, 28 Mayıs 2013, erişim 30 Mart 2021, <https://sendika.org/2013/05/hizbullah-kokenleri-ve-amaclari-michael-karadjis-8550/>

³⁹ Norton, *Amal and the Shi'a*, 100.

Vecih CUZDAN, Nazlı KOCA

konumlarını Suriye ile daha güçlü algılamaktadırlar. Bu anlamda Cumhurbaşkanı Bışara Huri ve Riyad Sulh arasında 1943'te imzalanan Ulusal Pakt genel olarak Müslümanları ve özel olarak Sünnileri bir Lübnan varlığının tanınmasına bağlı kılmayı başarmıştır.⁴⁰ İlerleyen süreçlerde hem ekonomik olarak hem de siyasette yeterli alan tutamadıkları gerekçesiyle Lübnan Sünnileri Suriye'ye katılmayı hep bir gündem maddesi olarak tutmuşlardır. Hatta 1958 yılında Mısır ve Suriye arasında kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne dahi girmeyi talep etmişlerdir.⁴¹ 1975'te başlayan iç savaşı 1989 yılında sonlandıran Taif Antlaşması'nda ise 1943 yılında üzerinde uzlaşılan Ulusal Pakt güncellenmiş ve İsrail ile savaşları gerekçesiyle Şiiler hariç Hristiyanlar, Dürziler, Sünniler ve diğer grupların silahsızlandırılması kararı alınmıştır. Yapılan düzenlemelerin bir diğer sonucu ise Sünni olacak Başbakan'a daha çok yetki verilirken, Hristiyan olacak Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin kısılmış olmasıdır.⁴²

Birleşmiş Milletler'in (BM) 1947 yılındaki taksim planına göre İsrail'in kuzeyinde bulunan Celile bölgesi Arap ve Yahudiler arasında ikiye ayrıldıktan ve Filistinliler evlerinden sürüldükten sonra, buradan sürülenler Lübnan'a, Sayda ve Sur bölgelerine gitmişlerdir. Her ne kadar Lübnan'a yoğun bir Filistinli göçü gerçekleşmişse de siyasi dengenin nüfus sayımına göre kurulduğu ülkede bu dengeyi korumak adına Sünni Müslüman Filistinlilere vatandaşlık verilmemiştir⁴³. Hariri, Kerami, Sulh, Hoss gibi büyük aileler tarafından temsil edilen Lübnan Sünnileri, Lübnan politik sahnesinde genelde dengeleyici bir tutum takınmışlardır. Sünniler,

⁴⁰ Grace Elias, "La communauté sunnite au Liban: L'entité et les variables politiques," *Libanews*, 15 Eylül 2019, erişim 10 Mart 2021, <https://libanews.com/la-communaute-sunnite-au-liban-lentite-et-les-variables-politiques/>

⁴¹ Kamal Salibi, "The Lebanese Identity," *Journal of Contemporary History* 1, (1971): 85.

⁴² Samih Raad, "Une expérience politique islamique au Liban: Le Hezbollah," *Le Portique*, 15 Aralık 2007, erişim 11 Mart 2021, <https://journals.openedition.org/leportique/1408>

⁴³ Serpil Gündül, "Lübnan İç Savaşı'nda Filistinli Örgütlerin Rolü," *Turkish Studies* 22, (Yaz 2018): 256. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1400>

Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü

Refik Hariri'nin öldürülmesinin ardından Suriye'nin ülkeden çekilmesi talebiyle başlayan gösterilerde başrol oynamıştır. Refik Hariri'nin oğlu Saad Hariri'nin liderliğindeki Müstakbel Partisi 2005 seçimlerinden galip çıkmıştır.

Ülkedeki bir diğer etkin grup olan Dürziler ise daha çok Lübnan Dağı bölgesinde yaşamakla birlikte, Lübnan siyasi hayatında önemli bir konuma sahiptir. Marunilerle birlikte Lübnan tarihinde önemli bir grup olan ve Arslan, Canbolat gibi ailelerce temsil edilen Dürziler, uzun yıllar ülkede Marunilere karşı bir iktidar mücadelesi vermiştir. Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyeti altında sürekli bir Maruni-Dürzi çatışmasına sahne olan Lübnan'da, bu çatışmaların izlerini takip ederek kurumsallaşan politik yapı dönemsel kırılmalara paralel olarak güncellenmiş ve bugünkü siyasi sistemin temelini oluşturmuştur. Bugün büyük çoğunluğu Velid Canbolat tarafından İlerici Sosyalist Parti çatısı altında temsil edilen Dürziler, genel olarak ülkedeki Suriye etkisine ve Hizbullah'ın başatlığına karşı çıkmaktadır ve bu yönlü politikalar izlemektedir.

Öte yandan Lübnan'da bir diğer ağırlığı olan grup Hristiyan Marunilerdir. Lübnan'daki en kalabalık Hristiyan grubu olan Maruniler 19. yüzyılda Fransızların da desteğiyle politik hayatta başat konuma gelmiş ve bu mevkiilerini Lübnan siyasi hayatında uzun yıllar sürdürmüşlerdir. Avrupa ile ticari bağları güçlü olan ve Cemayel, Franjiye, Şemun gibi ailelerce temsil edilen Marunilerin büyük kısmı Pierre Cemayel tarafından kurulan Ketaib (Falanjist) Parti taraftarıdır. Lübnan'da Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Lübnan'ın geleceğine dair Marunilerin "Küçük Lübnan" (Petit Liban) adını verdikleri, Beyrut ve Lübnan Dağı'nı kapsayacak ve Ortadoğu'daki Hristiyanlar için yurt olabilecek bir ülke tahayyülü bulunmaktadır.⁴⁴ Hatta Birinci Dünya

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2021;
sayı: 13,
415-449

⁴⁴ Fiona McCallum, "The Maronites in Lebanon: An Historical and Political Perspective" Eastern Christianity in the Modern Middle East içinde, ed. Anthony O'Mahony ve Emma Loosley (London: Routledge, 2010), 30.

Vecih CUZDAN, Nazlı KOCA

Savaşı sonrası Lübnanlı Marunileri temsilen Versay'da Patrik Hoyek, Fransız koruması altında bir Lübnan devletinin kurulması için lobi yapmıştır ve 1919'da ilan edilen Fransız mandası Maruniler için zafer olarak yorumlanmıştır.⁴⁵ İlerleyen süreçlerde Lübnan'daki diğer etnik-dini gruplarla uzlaşma aranmasının bir sonucu olan 1943 yılındaki Ulusal Pakt da yaşanabilir düzen kurmayı amaçlamıştır fakat iç savaşa giden süreç ve 1990'a kadar süren iç savaş Lübnan'da Marunilerin de kendi talep ve politik amaçlarını takip ettiği bir dönemi ortaya çıkarmıştır. Özellikle 1960'lardan itibaren Şii nüfusun şehirlere göçü ve Filistinlilerin Lübnan'a göçü Hristiyanların nüfus üstünlüğünü ortadan kaldırdığı gerçeği Maruni Hristiyanlar tarafından endişe ile karşılanmıştır. Taif Antlaşması sonrasında inşa edilen sistemde Maruni Hristiyanlar politik gücü kendi ellerinde konsolide etmeye çalışmışlardır çünkü sistem geçmişte Maruni Hristiyanlara tanınan 6/5 üstünlüğünü Müslümanlar lehine eşitlemiş ve Taif Antlaşması ile 1943'teki Ulusal Pakt ile dini ve etnik farklılıklara göre şekillenen siyasi sistem daha kurumsallaşmış ve güçlenmiştir. Bununla birlikte, Lübnan'ın politik sahnesinde bütüncül bir Hristiyan Maruni tutumu izlenmemiştir. Aoun, Franjiye gibi siyasiler Hizbullah'ın da dâhil olduğu gruplarla 8 Mart ittifakında buluşurken, Caca, Şemun, Cemayel gibi politikacılar Müstakbel Partisi'nin öncülü ettiği 14 Mart İttifakı'na destek vermişlerdir.

Öte yandan, Lübnan'daki bir diğer önemli Hristiyan grup olan Rum Ortodokslar ise Marunilere oranla daha küçük bir gruptur. Maruni baskınlığına karşı faaliyetlerde bulunan bu grup, Araplarla daha yakın ilişkiler geliştirip, Arap milliyetçiliği yönlü politikalar izlemişlerdir.

Ermeniler, Rum Katolikler, Aleviler ve Yahudiler de Meclis'te nüfuslarına göre temsilci bulundurmamakla birlikte, ülke siyasetine büyük oranda etki edememektedir. Yukarıda verilen bilgilerden de hareketle,

⁴⁵ Güdül, "Lübnan İç Savaşı'nda," 30.

Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü

Lübnan siyasi arenasındaki bu çok farklı siyasi yapıların her biri farklı siyasi gündemle ve amaçla hareket etmektedir. Modern vatandaşlığın tanımlarından biri olan amaçta ve çıkarda birlik tabanının olmayışının Lübnan halkı üzerinde ortak bir birliktelik duygusu oluşmamasında etkisi büyüktür. Her grup kendi temsilcilerine kulak vermekte ve en nihayetinde kendi çıkarını savunmaktadır ve bu sebeple azami birliktelik zemini oluşmamaktadır.

Taif'ten Sedir Devrimi'ne Lübnan

1943 sonrası Lübnan siyasal hayatını şekillendiren ikinci önemli düzenleme Taif Antlaşması'dır. 1989 yılında imzalanan Taif Antlaşması ile birlikte sona eren iç savaşın Ortadoğu'daki en anlaşılması zor süreçlerden biri olmasının sebebi ise çok fazla tarafının olması ve dönemsel ittifakların, bir sonraki dönem düşmanlığa dönüşebilmesidir. Jeopolitik konumu ve tarihsel önemi nedeniyle hassas bir dengede bulunan Lübnan, 1948'de İsrail'in Filistinlileri kendi topraklarından sürmesiyle farklı bir döneme girmiştir. Fazla sayıda Filistinli mülteciye ev sahipliği yapan ülkede çok önemli olan nüfus dengeleri Müslümanlar lehine değişmeye başlamış ve bu durum iç savaşın uzamasında en büyük etkenlerden biri olmuştur. Öte yandan FKÖ'nün 1970'te Ürdün'den çıkarılmasıyla birlikte İsrail'in aktif savaş sahası haline gelen başta güney bölgesi olmak üzere Lübnan, Suriye/ İnan ve İsrail çatışmasının da zemini olmuştur.

1987'de başlayan Birinci İntifada ve sonrası Lübnan'a olan ilgisini kendi iç kamuoyuna çeviren Filistin ve İsrail taraflarının tersine Suriye'nin bölgede artan bir etkisi vardır. Bölgesel krizin yarattığı tansiyonun kendi çıkarlarını da etkileyebileceğini ve Suriye etkisini kısıtlamak isteyen Suudi Arabistan'ın da inisiyatifiyle Taif'te bir araya gelen 62 Lübnanlı milletvekili (1972'deki seçimlerde 99 kişi seçilmişti fakat sadece 62'si sağ kalabildi) çoğunluğu Suriye, ABD, önde gelen Arap ülkeleri ve önde gelen Lübnanlı

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2021;
sayı: 13,
415-449

Vecih CUZDAN, Nazlı KOCA

liderlere danışılarak hazırlanan taslak üzerinde müzakerelere başlamıştır.⁴⁶ Müzakereler sonucu kabul edilen Taif Antlaşması'na göre Maruni Cumhurbaşkanı'nın yetkileri azaltılmış, yasama yetkilerinin önemli kısmı Başbakan ve Meclis'e devredilmiş, Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında eşit temsiliyet kabul edilmiş ve parlamentodaki milletvekili sayısı 99'dan 128'e çıkarılmıştır.⁴⁷ Artan Müslüman nüfus göz önünde bulundurularak yapılan bu yeni düzenlemeler, Hristiyanların tepkisini çekmekle birlikte, Suriye'nin Lübnan siyasetindeki etkisi bu düzenlemelerle artmış, hatta Aleviler iki kontenjan ile Meclis'te temsil edilmeye başlanmıştır.

Taif Antlaşması Lübnanlıların kimlik siyasetlerini daha kurumsallaştırmış, kimlikle var olmayı meşrulaştırmış ve zorunlu hale getirmiştir. Devlet işlerinde alınabilecek rolden, siyasette yükselinebilecek mevkiye kadar önceden çizilen farklı kimliklere göre farklı roller ve sınırlar toplumsal tabandan başlayarak kırılmalar ve çatışmalar doğurmuştur. Bu sebeple herhangi bir gruba etnik ve dini bakımdan bağlı olmak, Lübnan vatandaşı olmaktan çok daha değerli ve önemli bir hale gelmiş, kurumsallaşmıştır.

Antlaşmanın ardından 1992'de yapılan seçimlerde Başbakan seçilen Refik Hariri, 1998'e kadar bu görevi yürütmüştür. Lübnan siyasi sahnesine tekrar dönüşü ise 2000 seçimleriyle olmuş, istifa edeceği 2004 tarihine kadar Başbakanlık yapmış, 2005 yılında uğradığı suikast sonucu ise hayatını kaybetmiştir. Hariri'nin 2004'te istifa etmesine sebep olan olay, Suriye ile iyi ilişkileri olan Cumhurbaşkanı Emil Lahud'un görev süresi dolmasına rağmen Anayasa değişikliği yoluyla görev süresinin üç yıl daha

⁴⁶ Hassan Krayem, "The Lebanese Civil War and the Taif Agreement," *American University of Beirut Libraries Digital Collection*, 2 Haziran 2020, erişim 30 Mart 2021, <https://lib-webarchive.aub.edu.lb/BorreLudvigsen/https://almashriq.hiof.no/ddc/projects/pspa/conflict-resolution.html>

⁴⁷ Nur Köprülü ve İlker Salih Ebrem, "Lübnan'da Çoklu Güç Paylaşımı ve Ortaklıkçı Demokrasi Zemininin Arap Ayaklanmaları Sonrası Geleceği," *Akademik Ortadoğu* 15, (2013): 11.

Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü

uzatılmasıdır. İstifasından öldürüldüğü güne kadar Suriye ile çatışma halinde olan Hariri'nin öldürülmesinde Suriye'nin rolü olduğunu öne sürenler, bu gelişmeleri referans kabul etmektedir.

2000 yılında ikinci kez Başbakanlık koltuğuna oturan Hariri, Lübnan içerisinde Maruni ve Dürzi kesim, dışarıda ise ABD, Fransa, Suudi Arabistan tarafından desteklenirken, Cumhurbaşkanı Emil Lahud içerisinde Hizbullah ile ittifak halindeyken, dışarıda Suriye'yle müttefiklik kurmuş ve Lahud ile Hariri arasındaki tartışmalar zaman zaman kamuoyuna da yansımıştır. Devlet krizine yol açabilecek sürecin başı da Lahud'un dolan görev süresinin uzatılması adımı ile gerçekleşmiştir. Suriye'nin, müttefiki Lahud'un görev süresinin uzatılmasını desteklemesi Hariri'yi istifaya götürürken, Hariri'nin özellikle özelleştirme politikalarının en büyük destekçisi olan Fransa ve ABD de Suriye'nin Lübnan üzerindeki hâkimiyetini eleştirmektedir. Bush'un "şer eksenli" listesine alınan Suriye Lübnan'daki başta ekonomi olmak üzere birçok problemin temel kaynağı olarak gösterilmiştir. Hatta 2003 yılında ABD tarafından Suriye'ye yönelik açıkça eleştiriler gelmiştir.⁴⁸ Suriye'nin Lübnan üzerindeki hâkimiyetini kırmak adına Fransa ve ABD desteğiyle BM Güvenlik Konseyi (BMGK) tarafından 2 Eylül 2004 yılında alınan 1559 sayılı karara göre Lübnanlı ve Lübnanlı olmayan tüm milisler silahlarını bırakacak, Lübnan'dan çekilecek, Lübnan'ın egemenliğini tanıyacak, devlet işlerine karışmayacak ve Suriye Lübnan ile sınırını çizerek, tam diplomatik ilişki kurmak için adım atacaktır.⁴⁹ Kararla ayrıca, Lübnan'da yapılacak seçimlerin açık ve adil bir süreç içerisinde gerçekleştirilmesi istenmektedir. Bu kararın

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2021;
sayı: 13,
415-449

⁴⁸ Robert M. Bosco, "The Assassination of Rafik Hariri: Foreign Policy Perspectives," *International Political Science Review / Revue internationale de science politique* 4, (Eylül 2009): 353.

⁴⁹ "Security Council Declares Support For Free, Fair Presidential Election in Lebanon; Calls For Withdrawal Of Foreign Forces There," *un.org*, 2 Eylül 2004, erişim 30 Mart 2021, <https://www.un.org/press/en/2004/sc8181.doc.htm>

Vecih CUZDAN, Nazlı KOCA

hemen ardından 3 Eylül 2004'te Lahud'un görevinin uzatılması kararı parlamentoya gelmiştir ve görev süresi uzatılmıştır.⁵⁰

Lübnan özelinde yaşanan gelişmelerin hemen ardından 14 Şubat 2005 yılında Hariri'ye suikast düzenlenmiş ve saldırıdan Suriye sorumlu olarak gösterilmiştir. ABD Başkanı Bush, 23 Şubat 2005'te yaptığı konuşmada Suriye'nin askerlerini ve istihbarat personelini Lübnan'dan hızlıca çekmesi gerektiğini söylemiştir.⁵¹ Hariri'nin öldürülmesinin akabinde ülke çapında gösteriler düzenlenmiştir. Kırmızı-beyaz atkılar takan ve bayraklar taşıyan göstericiler, "Bağımsızlık için barışçı ayaklanma" çağrılarını yapan pankartlar açmış ve bu slogan, muhalefetin, hükümet karşıtı eylemlerinin ortak ismi olmuştur.⁵² Ordunun müdahale etmediği Suriye karşıtı bu gösterilere Hizbullah ve Emel Hareketi taraftarı Şii Lübnanlılar katılmazken, Sünni, Hristiyan ve Dürzi kitlelerin birçoğu katılım göstermişlerdir. Ellerinde Lübnan bayraklarıyla meydanları dolduran ve suikasttan sorumlu tuttukları Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesini isteyen Lübnanlıların tepkisi ve BM'nin siyasi baskısı sonucu Suriye 2005'in Nisan ayı sonlarına doğru Lübnan'dan çekilmiştir.⁵³ Gösteriler sonucu Başbakan Ömer Karami istifa etmiştir. Cumhurbaşkanı Lahud, Karami'nin yerine hükümeti kurması için yeni başbakan görevlendirecekken, kitleler sokaklarda Lahud'un da gitmesini talep etmiştir. Süreç içerisinde son Suriye askeri de Lübnan'dan çekildikten sonra, meydanlar boşalmaya başlamış ve başta politikacılar olmak üzere kitleler gelecek seçime yoğunlaşmaya başlamıştır. Seçim

⁵⁰ Alfred B. Prados, "Syria: U.S. Relations and Bilateral Issues," CRS Issue Brief for Congress, 13 Mart 2006, erişim 30 Mart 2021, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/IB92075.pdf>

⁵¹ Prados, "Syria: U.S. Relations and Bilateral Issues."

⁵² "Hariri'yi anma eyleminde Suriye'ye tepki," *BBCTurkish.com*, 21 Şubat 2005, erişim: 19 Mayıs 2021, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/050221_lebanon_protest.shtml

⁵³ "Syrian Troops Leave Lebanon After 29-Year Occupation," *New York Times*, 26 Nisan 2005, erişim 30 Mart 2021, <https://www.nytimes.com/2005/04/26/international/middleeast/syrian-troops-leave-lebanon-after-29year-occupation.html>

Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü

çalışmaları sürecinde politikacılar belirli hedeflerde birleşmek yerine, toplumda var olan mezhebi ayrımı kendi kişisel menfaatleri için daha da güçlendirmişlerdir.

Lübnan'da yaşanan sürecin Sedir Devrimi olarak isimlendirilmesi ABD tarafından gerçekleştirilmiştir. ABD Uluslararası İlişkilerden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Paula Dobriansky, 28 Şubat 2005 tarihinde yaptığı basın toplantısında Lübnan'da gerçekleştirilen protestoları "Sedir Devrimi" olarak nitelmiştir.⁵⁴ Bu yorumdan iki hafta sonra, 8 Mart 2005'te karşı blok olarak nitelendirilen Hizbullah, Emel Hareketi ve müttefiki Hristiyan ve Dürzi gruplar da ellerinde Lübnan bayrakları ve ABD müdahalesini eleştiren pankartlarla sahaya inmişlerdir. Bütün bu süreç sonunda Lübnan'da hükümet devrilmiş, Başbakan istifa etmiş, Cumhurbaşkanı itibarsızlaştırılmış, Hizbullah gibi silahlı gruplar halkın bir kesimi tarafından daha çok sahiplenilmiş ve Suriye ülkeden çıkarken Lübnan aynı zamanda yabancı müdahalesine daha açık hale gelmiştir.

Sedir Devrimi olarak nitelendirilen bu süreç sonrası yapılan 2005 seçimlerinde Saad Hariri ve Müstakbel Partisi 128 sandalyeden 78'ini kazanmıştır.⁵⁵ Hariri'ye Dürzi Velid Canbulat, Falanjist milislerin lideri Samir Caca, Maruni lider Solange Cemayel destek vermiş ve bu ittifak 14 Mart İttifakı olarak adlandırılmıştır. Bu cephenin karşısında yer alan, Hizbullah ve Emel'in başını çektiği 8 Mart İttifakı ise karşı grubun taleplerini sahiplenmemekle birlikte, seçimlerde başarı elde edememiş fakat Cumhurbaşkanı Fuad Sinyora liderliğinde kurulan kabinede Hizbullah'a da bakanlıklar verilmiştir. Bu durum umutları yükseltse de,

⁵⁴ "Remarks on Release of Country Reports on Human Rights Practices for 2004," *U.S Department of State Archive*, 28 Şubat 2005, erişim 30 Mart 2021, <https://2001-2009.state.gov/g/rls/rm/2005/42793.htm>

⁵⁵ Ümit Çelik, "İç Çatışmalar ve Dış Müdahaleler Arasında Lübnan," *International Journal of History* 1, (2012): 150.

Vecih CUZDAN, Nazlı KOCA

Lübnan toplumunda beklenen uzlaşma zemini kurulamamış ve iki gruba bölünmeyle Lübnanlılar arasındaki farklılıklar daha da derinleşmiştir. Ülkede Suriye karşıtlığıyla bilinen gazeteci Samir Kassir, Lübnan Komünist Partisi'nin eski Genel Sekreteri George Havi ile eski gazeteci ve milletvekili Cibran Tueni'nin öldürüldüğü, Dürzi lider Mervan Hamade ve gazeteci May Chidiac başta olmak üzere önemli bir dizi ismin yaralandığı saldırılar zinciri başlamıştır.⁵⁶ Sedir Devrimi olarak tarif edilen sürecin devamında Lübnan toplumu ortak bir anlayış temelinde karar alma yeteneği kazanamamış ve Lübnanlı kimliğinin sınırları belirlenememiştir. Uzun yıllardır askeri ve politik olarak Lübnan'da etkili olan Suriye'nin ülkeden çekilmesi bu sürecin en büyük değişimi olarak yorumlanmakla birlikte, var olan yeni politik zeminde ulusal kimliği destekleyen ulusal taleplerden çok, her etnik ve dini grubun kendi politikalarına yönelik politikalar izlemeye devam ettiği görülmektedir.

2006-2008 yıllarında Lübnan'daki iç gelişmeler sadece ülke siyasetini değil, bölgedeki dengeleri de değiştirmesi açısından daha geniş bir etki yaratmıştır. Bu süreçte Hizbullah, Emel Hareketi, Özgür Yurtsever Hareketi, Marada Partisi, Suriye Sosyal Milliyetçi Partisi ve Lübnan Komünist Partisi dâhil birçok aktörün öncülüğünde Aralık 2006'da başlayan ve 2008'e kadar süren hükümet karşıtı protestoların ardından, Mayıs 2008'de ülke bir kez daha iç savaşın eşiğine gelmiştir. Ancak hükümet yanlısı milislere operasyon düzenleyen Hizbullah'ın, 9 Mayıs 2008'de başkent Beyrut'un büyük bir kısmını kontrol altına almasıyla hükümet geri adım atmak zorunda kalmıştır. Arap ülkelerinin arabuluculuğunda Katar'ın başkenti Doha'da bir araya gelen Lübnanlı partiler 21 Mayıs 2008'de anlaşmaya varmıştır. Doha Antlaşması, gözlemciler tarafından

⁵⁶ "Middle East situation/Lebanon – Third UNIIIC report on Hariri assassination," *un.org*, 14 Mart 2006, erişim 30 Mart 2021, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-186908/>

Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü

Hizbullah önderliğindeki muhalefet açısından “büyük zafer” olarak nitelendirilmiştir ve Lübnan daha farklı bir siyasi sürece girmiştir.⁵⁷

Sonuç

Dinler ve mezhepler arası çatışmanın tarihi kökenleri nedeniyle siyasi sistemin mezhep ayrımları veya dini temsil temelinde kurulduğu Lübnan'da, bu sistemin iç çatışmaları azaltacağı varsayılmış fakat ilerleyen süreçte tam tersi sonuçlar yarattığı gözlemlenmiştir. Fransız mandası sonrası kurulan Lübnan Devleti'nin 1943'teki Ulusal Pakt ile şekil verilen ve iç savaş sonrası 1989 Taif Antlaşması ile yeni döneme uyarlanan siyasi sistemi, geçmişten gelen sorunları çözmek yerine daha da derinleştirmiştir. Yapılan revizyonlar sistemin mezhepsel ve etnik bölünme üzerine kurulu olduğu gerçeğini değiştirmemiştir. Bunun en belirgin örneği olarak ülkede doğan Şii ya da Sünni bir vatandaşın seçimle dahi olsa asla Cumhurbaşkanı olamayacağı gerçeği gösterilebilmektedir. Lübnan'da doğan her bireyin ülkede eşit haklara sahip olduğu söylemini baştan boşa çıkaran bu yasal temeller, bir dinler ve etnik farklılıklar mozaiği olarak lanse edilen Lübnan'ın, farklılıkları ön plana çıkararak ve aynı zamanda birlikte yaşamaya çalışma pratiğinin çok zor olduğunu ve bu sürecin iç savaşa evrilmesinin daha mümkün olduğunu göstermektedir.

Dünyada hiçbir ulus devlet homojen yapıda değildir fakat bütün farklılıkları buluşturacak azami ortak zemin üzerine siyasal temellerde yapılar kurmuşlardır. ABD, Kanada, İsviçre gibi ülkelerde birçok dinden ve etnik kimlikten bireyler olmasına rağmen, devletler ortak tarih, kültür, dil ve çıkarlar çatısı altında ve Amerikalı, İsviçreli kimlikler etrafında toplumları birleştirerek, vatandaş yapmayı başarmıştır. Bununla birlikte, Lübnan, modern bir devlette olması gereken merkezi otorite, merkezi ordu ve tüm ülkeyi kapsayan ve tek elden bir bürokrasi açısından da

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2021;
sayı: 13,
415-449

⁵⁷ “Lübnan'da muhalefetin dediği oldu,” *DW Türkçe*, 21 Mayıs 2008, erişim 19 Mayıs 2021, <https://www.dw.com/tr/1%C3%BCbnanda-muhalefetin-dedi%C4%9Fi-oldu/a-3351327>

Vecih CUZDAN, Nazlı KOCA

yoksundur. Ülkede Lübnan ordusuna paralel olarak Hizbullah'ın silahlı kanadı da bulunmaktadır ve kendi programları doğrultusunda İsrail ile savaşmaktadırlar. Hatta Hizbullah askerleri Suriye İç Savaşı'nda da Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad'a destek olmak amacıyla Lübnan Devleti izni olmaksızın Suriye sahasında operasyonlara katılmaktadır. Bununla birlikte Lübnan'da tek bir ulusal medya da bulunmamaktadır. Her grubun çıkarlarına, programlarına ve bu doğrultudaki siyasi propagandasına hizmet eden medya organları vardır. Bu sebeple, ortak ve milli duygular ve çıkarlar etrafında, uzlaşma kurulan bir kimlik oluşumu ve milliyetçilik temelli psikolojik bir bağlılık duygusu medya aracılığıyla da sağlanamamaktadır.

Lübnan tarihinde ise, etnik bir ulus tarihsel olarak mevcut değildir. Ortak bir soy ve gelenek-görenek toplumsal tabanda olmadığı gibi, farklı etnik ve inançtan topluluklar tarihsel süreç içerisinde ülkede farklı coğrafyalarda kendi topluluklarının geleneklerini oluşturmuştur. Yukarıdan aşağı doğru inşa edilen teritoryal Lübnan ulusu ise inşa edilememiştir. Bağımsızlık sonrası sınırları belli olan bir Lübnan Devleti kurulsa da herkesin önünde eşit haklara sahip olduğu yasalar yapılmamıştır. Belirtilen duruma verilebilecek ilk örnek nüfus sayılarının oranlarına göre Meclis'te temsil oranı elde edecek olmalarıdır. Nüfusu fazla olan etnik ya da dini inanca mensup kişiler ülke yönetiminde daha fazla söz hakkı elde ederken, yasalar önünde cinsiyete, dine ve ırka bakılmaksızın herkesin eşit olma şartı sağlanamamıştır. Bu farklılıklar Lübnan sınırları içerisinde yaşayan her bireyin dayanışma içerisinde ortak kaygılar taşımaya da engel teşkil eden bir faktör olagelmıştır. Yine ortak sembol, değer ve mitler paylaşılmadığı için geniş bir toplumsal odaya zemin kurulamamış, devletten ulusa sembol ve değerlerden oluşan ortak bir kültür yaratılamamıştır. Bu duruma sebep olarak gösterilebilecek ilk cevap ülkedeki çok parçalı yapıya dayanan siyasi sistem ve çeşitli dönemlerde bu sistemin üzerine inşa edilen politik değişikliklerdir. Formüle edilen

Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü

bu parçalı yapıya dayanan politik sistem toplumsal hafızada kolektif bir bütünlük oluşumunu engellemiş ve günümüze kadar taşınmıştır. Bir ulus devlet ideolojisi olan milliyetçilik, etnik ve dini olarak çok parçalı olan Lübnan halkının genelinde, ortak bir zeminde karşılık bulamamış ve her yapı kendi çıkarları doğrultusunda ve kendi doğrusu ve iyisi yönünde politik amaçlar belirlemiştir. Burada modern dönemde kurulan ulus devletlerin hiçbirinin homojen olmadığının altı çizilmelidir. Başta Avrupa ve Amerika'daki devletler olmak üzere, her biri toplumsal olarak dini ve etnik bakımdan çok farklı grupları barındırmaktadır fakat bu toplumları "halk" ya da "eşit vatandaş" kılan etmenler Lübnan halkı özelinde inşa edilememiştir.

Her farklı grubun bir diğeri üzerinde başta nüfus olmak üzere üstünlük kurmaya çalıştığı ve 18 farklı din ve mezhebin bulunduğu Lübnan'da, Filistinli nüfus Müslüman-Hristiyan dengesini bozacağı kaygısıyla vatandaşlık alamamaktadır. Çünkü buna muhalefet eden başta Maruniler olmak üzere Hristiyanlar, nüfus güçlerini kaybetmek istememektedir. Bu kaygı Filistinli mültecilerin hayatlarını daha da kötüleştirirken, Lübnanlılar için de eşit yurttaşlık haklarına sahip olmaya ön açacak siyasi yapılar ülke gündeminde sıklıkla tartışılmaktadır.

Öte yandan, farklı gruplara mensup bireyler, az da olsa ortak söylemlerde birleşip tepkilerini yan yana dile getirmektedir fakat bu tarz konular genellikle basit, günlük hayata dair sorunlarla sınırlı kalmaktadır. Bu duruma verilebilecek örneklerin başında Medeni Kanun'a gösterilen muhalefet verilebilmektedir. Lübnan Anayasası'nda farklı etnik ve dini gruplar arasındaki evliliklere dair bir düzenleme bulunmamaktadır ve bu kişiler evlenmek için başta Türkiye olmak üzere diğer ülkelere seyahat etmektedir. Bununla birlikte, yabancılarla evli Lübnan vatandaşlarının eşleri ve çocuklarının kimliğine dair bir düzenleme de bulunmamaktadır.⁵⁸

⁵⁸ "Lübnan'da Vatandaşlık Hakkı Protestosu," *haberler.com*, 17 Mart 2018, erişim 30 Mart 2021, <http://haberler.com/lubnan-da-vatandaslik-hakki-protestosu-10665641-haberi/>

Vecih CUZDAN, Nazlı KOCA

Yine vergilerin artırılması, toplanmayan çöpler ve yolsuzluk iddialarına karşı Müslüman, Hristiyan toplumun birçok kesimi meydanlarda bu durumun yarattığı mağduriyete karşı birlikte tepki göstermektedir fakat ülkedeki sistemin değiştirilmesi, seçim dönemleri gibi yaşamsal konularda her bireykendi grubunun kararını takip etmektedir.⁵⁹ Bu noktadan hareketle Sedir Devrimi, Lübnanlı kimliği oluşturma noktasında yapıcı ve temel bir etkiye sahip değildir. Zira eylemlere Şii ve bazı Maruni gruplar destek vermemiş ve ortak bir talep dile getirilmemiştir. Avrupa ve ABD destekli ve Suriye etkisini kırmaya yönelik eylemlerle hayat bulan Sedir Devrimi bu bakımdan özellikle Doğu Avrupa ve Balkanlar'da görülen “Kadife,” “Gül,” “Yasemin,” “Lale” gibi isimlerle adlandırılan renkli devrimlerin Ortadoğu ayağıdır tespiti yapılabilmektedir. Sermayenin koşulsuz/engelsiz yeniden üretimi ve dolaşımı, küresel düzeyde ekonomik ve siyasi liberalizasyon hedeflerine ulaşmak amacıyla başta ABD tarafından Balkanlar, Ortadoğu gibi belirli bölgelerde desteklenen hareketler tüm toplumun talepleri gibi gösterilmektedir ve isimlendirilmektedir. Lübnan halkının büyük çoğunluğunun talebi olmaktan çok, iktidara talip Batı bloğu destekli grupların Suriye-İran ve destekçileri Şii siyasi gruplar üzerindeki etkiyi kırmaya yönelik düzenlenen eylemler sonrasında yaşanan süreç de Lübnan'a siyasi bir istikrar getirmemiş, sadece Suriye Lübnan'dan çekilmiş ve ülkede siyasi çatışmalar devam etmiştir. Dini ve etnik farklılıklar üzerine inşa edilen ve millet olmanın önündeki en büyük engel olan Lübnan siyasal sistemi yapısı itibariye çatışmalara ve dış müdahalelere açıktır. Ülkede ortak bir zeminde buluşmayı da engelleyen bu yapı Lübnanlılarca değiştirilmedikçe Ortadoğu gibi karışık bir coğrafyada, Lübnan'da huzur ve istikrar beklemek gerçekçi olmayacaktır.

⁵⁹ “Lübnan'da Vergi ve Yolsuzluk Protestosu,” *Euronews*, 19 Mart 2017, erişim 30 Mart 2021, <http://tr.euronews.com/2017/03/19/lubnan-da-vergi-ve-yolsuzluk-protestosu> ; “Lübnan'da Çöp Krizine Çözüm,” *Al Jazeera Türk*, 10 Eylül 2015, erişim 30 Mart 2021, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/lubnanda-cop-krizine-cozum>

Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü

KAYNAKÇA

Alagha, Joseph. *The Shifts in Hizbullah's Ideology: Religious Ideology, Political Ideology, and Political Program*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006.

Atlioğlu, Yasin. *Savaşta ve Barışta Lübnan Marunîleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014.

———. “Lübnan'da Din ve Siyaset: Dürzî Liderlik Örneği,” *Akademik Ortadoğu* 2, (2015): 1-25.

Ayhan, Veysel ve Özlem Tür. *Lübnan, Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler*. Bursa: Dora Yayınları, 2009.

Bilge, Özge. “Vatandaşlık Kavramı ve Vatandaşlık Hukukunu Etkileyen Faktörler Hakkında Değerlendirme,” *Güvenlik Çalışmaları Dergisi* 1, (2020): 129-150.

Boran, Yıldırım. *Lübnan'daki İran Hizbullah*. İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları, 2007.

Bosco, Robert M. “The Assassination of Rafik Hariri: Foreign Policy Perspectives,” *International Political Science Review / Revue internationale de science politique* 4, (Eylül 2009): 349-361.

Bozbaş, Gökhan ve Al Rawi Bedria. “Seçim Sosyolojisi ve Lübnan'da Seçimler,” *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3, (2020): 989-999.

Cleveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*. Çeviren: Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

Çelik, Ümit. “İç Çatışmalar ve Dış Müdahaleler Arasında Lübnan,” *International Journal of History* 1, (2012): 125-155. http://dx.doi.org/10.9737/hist_460

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2021;
sayı: 13,
415-449

Vecih CUZDAN, Nazlı KOCA

Dursunoğlu, Alptekin. "Lübnan Savaşı, Stratejik Hedefleri ve Sonuçları," *Yakın Doğu Haber*, 15 Ağustos 2006.

Elias, Grace. "La communauté sunnite au Liban: L'entité et les variables politiques," *Libanews*, 15 Eylül 2019.

Erdem, Gökhan. "Lübnan'da Şii Siyasi Hareketin Evrimi: EMEL'den Hizbullah'a," *The Turkish Yearbook of International Relations* 1, (2018): 21-55, doi:10.1501/Intrel_0000000316

Güdül, Serpil. "Lübnan İç Savaşı'nda Filistinli Örgütlerin Rolü," *Turkish Studies* 22, (Yaz 2018): 251-269, <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1400>

Güllüpinar, Fuat. "Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma Açısından Vatandaşlık Üzerine Sosyolojik Bir Analiz," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 1, (2012): 81-109, https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002239

Halawi, Majed. *A Lebanon Defied: Musa al-Sadr and the Shi'a Community*, Boulder, CO: Westview Press, 1992.

"Hariri'yi anma eyleminde Suriye'ye tepki." *BBCTurkish.com*, 21 Şubat 2005, Erişim 19 Mayıs 2021, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/050221_lebanon_protest.shtml

Karadjis, Michael. "Hizbullah: Kökenleri ve amaçları," *Sendika.Org*, 28 Mayıs 2013.

Keyman, E. Fuat. "Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya," *Uluslararası İlişkiler / International Relations* 9, Özel Sayı: Küreselleşme / Special Issue: Globalization (Bahar / Spring 2006): 1-20.

Kor, Zahide Tuba. *Ortadoğu'nun Aynası Lübnan*, İstanbul: İHH Araştırma ve Yayınlar Birimi, 2009.

Köprülü, Nur ve İlker Salih Ebrem. "Lübnan'da Çoklu Güç Paylaşımı ve

Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü

Ortaklıkçı Demokrasi Zemininin Arap Ayaklanmaları Sonrası Geleceği,” *Akademik Ortadoğu* 15, (2013): 1-23.

Krayem, Hassan. “The Lebanese Civil War and the Taif Agreement,” *American University of Beirut Libraries Digital Collection*, 2 Haziran 2020.

Lutskiy, Borisoviç. *Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi: 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla*, İstanbul: Yordam Kitap, 2011.

“Lübnan'da Vatandaşlık Hakkı Protestosu.” *haberler.com*, 17 Mart 2018, Erişim 30 Mart 2021, <http://haberler.com/lubnan-da-vatandaslik-hakki-protestosu-10665641-haberi/>

“Lübnan'da Vergi ve Yolsuzluk Protestosu.” *Euronews*, 19 Mart 2017, Erişim 30 Mart 2021, <http://tr.euronews.com/2017/03/19/lubnan-da-vergi-ve-yolsuzluk-protestosu>

“Lübnan'da Çöp Krizine Çözüm.” *Al Jazeera Türk*, 10 Eylül 2015, Erişim 30 Mart 2021, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/lubnanda-cop-krizine-cozum>

“Lübnan'da Muhalefetin Dediği Oldu.” *DW Türkçe*, 21 Mayıs 2008, Erişim 19 Mayıs 2021, <https://www.dw.com/tr/1%C3%BCbnanda-muhalefetin-dedi%C4%9Fi-oldu/a-3351327>

McCallum, Fiona. “The Maronites in Lebanon: An Historical and Political Perspective” *Eastern Christianity in the Modern Middle East* içinde, Editörler: Anthony O'Mahony ve Emma Loosley, 25-40. London: Routledge, 2010.

“Middle East situation/Lebanon – Third UNIIIC report on Hariri assassination.” *un.org*, 14 Mart 2006, Erişim 30 Mart 2021, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-186908/>

Muir, Jim. “Lübnan şiddet döngüsünden kaygılı,” *BBC Turkish.com*, 15 Şubat 2005.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2021;
sayı: 13,
415-449

Vecih CUZDAN, Nazlı KOCA

Nasr, Seyyed Vali Reza. *The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future*, New York: W. W. Norton, 2006.

Norton, Augustus R. *Amal and the Shi'a: Struggle for the Soul of Lebanon*, Austin: University of Texas Press, 1987.

Özcan, Lütfi ve Abdülkadir Aksoy. "Tanzimat Dönemi Taşra Politikalarının Cebel-i Lübnan Örneğinde Analizi," *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* 1, (2013): 95-116.

Prados, Alfred B. "Syria: U.S. Relations and Bilateral Issues," *CRS Issue Brief for Congress*, 13 Mart 2006, Erişim 30 Mart 2021, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/IB92075.pdf>

Raad, Samih. "Une expérience politique islamique au Liban: Le Hezbollah," *Le Portique*, 15 Aralık 2007, Erişim 11 Mart 2021, <https://journals.openedition.org/leportique/1408>

"Remarks on Release of Country Reports on Human Rights Practices for 2004." *U.S Department of State Archive*, 28 Şubat 2005, Erişim 30 Mart 2021, <https://2001-2009.state.gov/g/rls/rm/2005/42793.htm>

Reyhan, Cenk. "Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi," *Memleket Siyaset Yönetim* 1, (2006): 171-181.

Salibi, Kamal. "The Lebanese Identity," *Journal of Contemporary History* 1, (1971): 76- 86.

"Security Council Declares Support For Free, Fair Presidential Election in Lebanon; Calls For Withdrawal of Foreign Forces There." *un.org*, 2 Eylül 2004, Erişim 30 Mart 2021, <https://www.un.org/press/en/2004/sc8181.doc.htm>

Smith, Anthony D. *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford: Blackwell Publishing, 1986.

Lübnan'da Ortak Kimliğin Oluşumunda Sedir Devrimi'nin Rolü

“Syrian Troops Leave Lebanon After 29-Year Occupation.” *New York Times*, 26 Nisan 2005, Erişim 30 Mart 2021, <https://www.nytimes.com/2005/04/26/international/middleeast/syrian-troops-leave-lebanon-after-29year-occupation.html>

Taflioğlu Mehmet Serkan. “Lübnan Anayasal Düzeninde Egemenlik Dağılımı,” *Sosyoekonomi* 28, (2016): 31-42, <https://doi.org/10.17233/se.58261>

Traboulsi, Fawwaz. *A History of Modern Lebanon*, London: Pluto Press, 2007.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2021;
sayı: 13,
415-449

